

Krówczyński, Leszek

Florian Sawiczewski - chemik i farmaceuta krakowski

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 4/3, 483-493

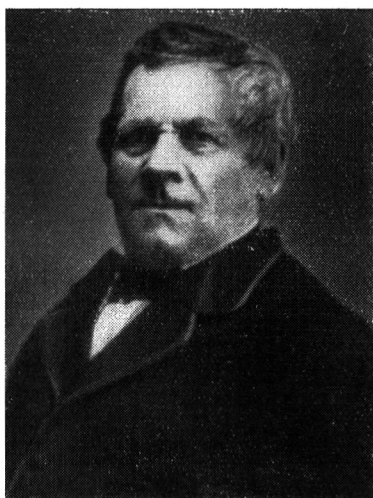
1959

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Prof. Florian Sawiczewski
(Fotografia ze zbiorów Muzeum Historycznego
Farmacji w Polsce)

Проф. Флориан Савичевский — фотография
из коллекции Исторического Музея Фармации
в Польше

Prof Florian Sawiczewski
(a photograph from the collection of the
Historical Museum of Pharmacy in Poland)

Leszek Krówczyński

FLORIAN SAWICZEWSKI — CHEMIK I FARMACEUTA KRAKOWSKI

W latach 1830—1851 profesorem chemii na Uniwersytecie Krakowskim był Florian Sawiczewski, człowiek o wielostronnym wykształceniu: medycznym, farmaceutycznym i chemicznym. Prof. Lampe w swym *Zarysie historii chemii w Polsce* krytycznie ustosunkowuje się do działalności Sawiczewskiego jako profesora chemii. „Chemia złączona z farmacją i wchodząca w skład Wydziału Lekarskiego nie mogła rozwijać się indywidualnie. Wykładowca prof. Florian Sawiczewski, ceniony jako farmaceuta, mało poświęcał czasu przedmiotowi, traktowanemu jako podrzędny“¹.

Odnalezione dokumenty przeczą jednak tej opinii. Sawiczewski traktował obowiązki profesora chemii na równi z obowiązkami profesora farmacji. Na wszystkich dokumentach z tego okresu² podpisuje się „chemii i farmacji profesor“ stawiając na pierwszym miejscu chemię. Jako kierownik katedry chemii w ciągu 22 lat wykazał przede wszystkim duże zdolności organizacyjne, co stwierdził przejmując ją od niego prof. Czryniański. Świetnie wyposażył pracownię w aparaturę, czego nie udało się osiągnąć jego poprzednikowi, chemikowi, profesorowi Markowskiemu.

Jako inicjator i redaktor *Pamiętnika Farmaceutycznego Krakowskiego* zasłużył się w kształtowaniu i propagowaniu polskiego słownictwa chemicznego. Pamiętać musimy, że ówczesne problemy farmaceutyczne ściśle wiązały się z pracami czysto chemicznymi. Wiele odkryć chemicznych z początkiem XIX wieku dokonano właśnie w laboratorium aptecznym. To powiązanie chemii z farmacją re-

¹ Lampe W., *Zarys historii chemii w Polsce*, Kraków 1948, PAU, s. 11.

² Archiwum UJ. Fasc. 56 s.

prezentowane personalnie przez Sawiczewskiego, znajduje odzwierciedlenie także na kartach *Pamiętnika*.

Jakkolwiek chemiczny dorobek naukowy Sawiczewskiego jest niewielki, to jednak wskazuje on na dobre przygotowanie teoretyczne.

Przytoczone motywy skłaniają do szczegółowego przedstawienia postaci Floriana Sawiczewskiego i jego działalności głównie jako profesora chemii Uniwersytetu Krakowskiego.

Florian Sawiczewski urodził się w Krakowie 4 maja 1797 r. jako syn Józefa Sawiczewskiego, profesora farmacji na Wszechnicy Krakowskiej. W latach 1804—1812 uczęszczał do szkoły normalnej w Kollegium św. Barbary i do Liceum św. Anny w Krakowie. Po ukończeniu tych szkół wstąpił na naukę do apteki „pod Słońcem” przy Rynku Głównym w Krakowie, będącej własnością jego ojca, gdzie poznał „przedmioty dla aptekarza przepisane”. Po uzyskaniu stopnia podaptekarza i złożeniu egzaminu w Gremium w dniu 9.VI. 1814 r.³ uczęszczał do Uniwersytetu „na nauki dla aptekarza przepisane”.

W roku 1815 otrzymał dyplom magistra farmacji na podstawie złożonych egzaminów teoretycznych i praktycznych. Pisze w swym życiorysie⁴: „Poczem przez lat kilka doskonalać się pod okiem śp. Ojca mego Profesora Farmacji w aptece jego własnej powziąłem chęć nabycia wiadomości lekarzowi potrzebnych. Jakoż po wysłuchaniu w tutejszym Uniwersytecie przedmiotów najprzód filozoficznych a daley lekarskich i złożeniu egzaminów rigorosa zwanych, stosownie do przepisów akademickich uzyskałem stopień Doktora Medycyny i Chirurgii” (rok 1824). Od 9 lipca do listopada 1824 r. pełni zastępczo obowiązki Fizyka Okręgowego w Krakowie.

„W tymże roku odbyłem podróż naukową do Niemiec południowych i północnych, poczem udałem się do Paryża w zamiarze zupełnego poświęcenia się naukom przyrodniczym, a mianowicie chemii, tam w roku 1824 i 25 uczęszczałem na lekcje słynnych profesorów tak Wydziału filozoficznego, lekarskiego jako też Kolegium francuskiego i Szkoły farmaceutycznej, a uzyskawszy stosowne świa-

³ Muzeum Historyczne Farmacji w Polsce, Świadectwo wydane dnia 9 czerwca 1814 r. przez Gremium Aptekarzy Krakowskich po ukończeniu praktyki.

⁴ Archiwum UJ. Dział: Senat, Personalia, Teka: Sawiczewski Florian, Nr 440, M14, z dn. 19 sierpnia 1826 r.

dectwa wróciłem do kraju"⁵. W podróży tej zwiedził Sawiczewski Paryż, Wiedeń, Berlin i Monachium.

Jak podaje w swym życiorysie, Sawiczewski obeznany był z językiem łacińskim, francuskim i niemieckim.

W dniu 20 stycznia 1825 r. na skutek obrażeń doznanych w czasie doświadczeń przeprowadzanych w pracowni umiera jego ojciec prof. Józef Sawiczewski. Wykłady farmacji prowadzi w zastępstwie brat Floriana, Julian Sawiczewski, doktor Medycyny i Chirurgii.

Po powrocie do kraju Florian Sawiczewski z chęci „stania się użytecznym krajowi i okazania należney wdzięczności Wszechnicy“ (jakk pisze w swym życiorysie) ubiega się o wakującą katedrę Farmacji. Wielka Rada Uniwersytetu Jagiellońskiego mając na uwadze dużą wiedzę teoretyczną i praktyczną kandydata, a ponadto odbyte właśnie studia za granicą, powołuje go w dniu 20 października 1825 r. na to stanowisko w trybie wyjątkowym, uwalniając od normalnie obowiązującego konkursu⁶. Nominację tę zatwierdził w dniu 28 października Senat Akademicki i od 1 listopada Florian Sawiczewski rozpoczął wykłady farmacji.

W roku 1829 umiera profesor chemii i mineralogii Józef Markowski. Dziekan Wydziału Filozoficznego zwraca się do Rektora z propozycją powołania na zastępcę prof. Markowskiego „Floriana Sawiczewskiego, Farmacji profesora, jako dobrze z terażniejszą Chemią obeznanego i wielką wprawę w operacjach chemicznych mającego“⁷.

Sawiczewski wyraża zgodę na przyjęcie zastępczo wykładów z chemii, lecz już w roku następnym⁸ „zaniósł do Kuratora (Uniwersytetu) ustną prośbę o uwolnienie go od takowego zastępstwa“. Rozpisano wówczas konkurs na obsadzenie katedry chemii⁹. Na konkurs zgłosili kandydatury Józef Hromowicz (vel Chromowicz), Józef Betza i Filip Walter. Wg Lampego [1] nominację miał otrzymać Walter, lecz skutkiem jego udziału w powstaniu listopadowym nominacja ta nie mogła być wprowadzona w życie.

28 października 1830 r. Sawiczewski zostaje ponownie zaproszony do prowadzenia wykładów z chemii¹⁰.

⁵ Archiwum UJ. Dział: Senat, Personalia, Teka: Sawiczewski Florian. Nr 1244, z r. 1849.

⁶ Archiwum UJ. Fasc. 56a. Nr 1192.

⁷ Archiwum UJ. Fasc. 56a. Nr 693, pismo z dn. 21 lipca 1829 r.

⁸ Archiwum UJ. Fasc. 56a, Nr 508, pismo z dn. 2 sierpnia 1830 r.

⁹ Archiwum UJ. Fasc. 56a, Nr 368, pismo z dn. 4 sierpnia 1830 r.

¹⁰ Archiwum UJ. Fasc. 56a, Nr 1094, pismo z dn. 28 paźdz. 1830 r.

Decyzją Wysokiej Komisji Reorganizacyjnej katedra chemii przeniesiona zostaje w 1833 r. z Wydziału Filozoficznego na Wydział Lekarski i połączona z katedrą farmacji, a profesorem chemii i farmacji zostaje Florian Sawiczewski.

W *Index lectionum in Universitate Studiorum Jagiellonica* z 1835 r. znajdujemy, że Fl. Sawiczewski prócz wykładów farmacji „chemiam generalem applicatam illustrabit“¹¹, a nadto „chemiam practico-forensem illustrabit“¹².

W tymże wykazie z 1837/38 r. znajdujemy: „Chemiam generalem ducibus Berzelio et Dumas docebit“¹³, „Chemiam practico-forensem Hünefeldum secuturus illustrabit“¹⁴.

Pilnie śledząc zagraniczną prasę chemiczno-farmaceutyczną wykłady swoje stale uzupełniał wiadomościami o ostatnich osiągnięciach nauki. Dziekan Wydziału Lekarskiego w raporcie swym z 1835/36 r. podaje, że „Prof. Sawiczewski ... wykładał ... korzystając wszędzie z najnowszych wiadomości, jakie codziennie wykrywa na tych rozległych polach niezmiordowana pracowitość chemików i farmaceutów rozmaitych narodów“¹⁵.

W latach 1837/38 Fl. Sawiczewski jest dziekanem Wydziału Lekarskiego, w latach 1851—52 rektorem Uniwersytetu¹⁶.

W czerwcu 1851 r. Sawiczewski zwraca się do Rektora UJ. z prośbą o przeniesienie go w stan spoczynku z dniem 23.X. 1851 r. z uwagi na ukończony 54 rok życia i 26-letnią pracę na uczelni¹⁷.

Rektor w piśmie do Ministerstwa Oświecenia Publicznego¹⁸ przychyliła się do prośby Sawiczewskiego z uwagi na „osłabiony wzrok przez liczne w tych latach doświadczenia naukowe, jakie uczniom przy wykładzie teoretycznym praktycznie wykonywać musiał“, nadmienia jednakże, że „bolesna jest dla Uniwersytetu strata tego Profesora, który szczególniejszym poświęceniem pracował w tych trudnych przedmiotach dla dobra uczniów swoich“.

Uwolniony zostaje od obowiązków wykładów chemii i w dniu 5.XI. 1851 r. przekazuje gabinet chemiczny prof. Emilowi Czarniańskiemu. Farmację wykłada jeszcze do roku 1857, po czym przecho-

¹¹ „będzie objaśniał chemię ogólną stosowaną“.

¹² „wyłoży zasady chemii farmaceutycznej“.

¹³ „będzie wykładał chemię ogólną wg Berzeliusa i Dumasa“.

¹⁴ „objaśni zasady chemii farmaceutycznej za wzorami Hünefelda“.

¹⁵ M. Stopa, *Adolf Aleksandrowicz*, Kraków 1948, s. 9.

¹⁶ Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1887.

¹⁷ Archiwum UJ. Fasc. 56a, Nr 586 D. R. pismo z dn. 6 czerwca 1851 r.

¹⁸ Archiwum UJ. Fasc. 56a, Nr 586 D. R. pismo z dn. 10 czerwca 1851 r.

Jan Szaster
Medycyny Doktor, Farmacyi prak-
tycznej, Farmakologii w Univer-
sytacie Jagiellońskiej a razem i
w Szkoła piwarskiej, Profesor medyc-
yny w 1814 smierzył w Krakowie
— 1793 —

**PAMIETNIK
FARMACEUTYCZNY
KRAKOWSKI.**

WYDAWANY
PRZEZ
FLORYANA SAWICZEWSKIEGO.

TOM PIERWSZY.

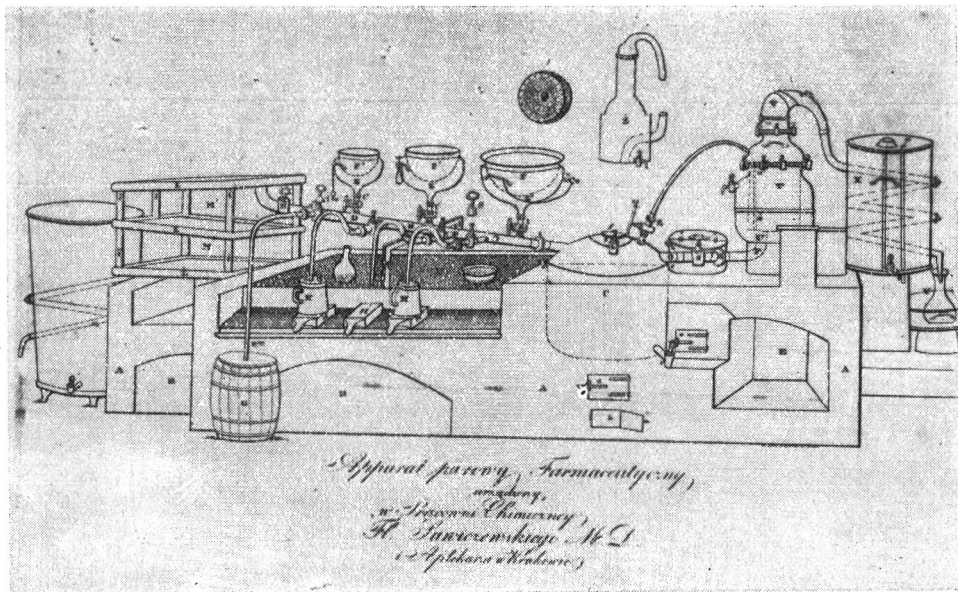
KRAKÓW
NAKŁADEM WYDAWCY
DROKIER D. E. FURDELEGA KSIĘGARZA

1834.
BIBLIOTEKA
POLNEGO TOWARZYSTWA FARMACEUTYCZNEGO
ODDZIAŁ W KRAKOWIE

Strona tytułowa pierwszego tomu *Pamiętnika Farmaceutycznego Krakowskiego*

Заглавленный лист I тома Краковского Фармацевтического Дневника

Title page of the I st volume of the Cracow Pharmaceutical Diary

Rysunek „aparatu parowego“ Konstrukcji Sawiczewskiego zamieszczony w tomie I *Pamiętnika*

Рисунок „парового аппарата“ конструкции Савичевского замещенный в I томе *Дневника*

A drawing of the “steam apparatus” constructed by Sawiczewski, as published in the I st volume of the *Diary*

dzi na emeryturę. Florian Sawiczewski zmarł w dn. 1 września 1876 r.

Gdy Sawiczewski obejmował obowiązki profesora chemii, laboratorium chemiczne Wydziału Filozoficznego UJ. urządzone było bardzo prymitywnie. Poprzednik jego na katedrze prof. Józef Markowski tak charakteryzował w roku 1815 stan laboratorium chemicznego na UJ¹⁹. „Nie ma najbiedniejszego aptekarza na wsi, którego laboratorium mogło być porównane co do niedostatku z Laboratorium przesławnej Akademii Krakowskiej. Bo to ani retorty, ani tyglów, ani miseczek do prażenia, ani podstawek (des supports), ani pieców przyzwoitych, ani rądelów, ani kapelli, ani termometru, ani eudiometru, ani wążek, ani Machiny pneumatycznej, ani Machinki elektrycznej, ani materiałów do pokazania np. srebra, platyny etc., ani funduszu na ich kupienie nie masz. Od roku kilkaset złotych polskich w moyey kieszeni awansowałem ... żeby ciągu nauk nie przerywać...“.

Sawiczewski stara się możliwie jak najszybciej zlikwidować braki wyposażenia pracowni. Umie przekonać władze uczelni o konieczności odpowiednich dotacji na ten cel i kupuje duże ilości aparatury chemicznej²⁰. Gabinet chemiczny, jaki przekazuje swemu następcy prof. Emilowi Czyrniańskiemu, różny jest całkowicie od laboratorium opisywanego przez Markowskiego. W protokole zdawczo-odbiorczym²¹ czytamy następującą uwagę: „W końcu odbierający zażądał w protokole odbiorczym swego oświadczenia, iż znachodząc zgodnym z inwentarzami, ma sobie za miły obowiązek podziękować swemu poprzednikowi prof. Sawiczewskiemu za jego staranność w nabyciu najlepszych modeli i aparatów, które Gabinet chemiczny Krakowski do pierwszych Państwa Austryjackiego wynoszą i za jego utrzymanie w jak najlepszym stanie: ubolewać wszelako musi, że te mozolnie zebrane modele nie mają lepszego umieszczenia i prawie na niechybne uszkodzenia z powodu niewłaściwej miejscowości są wystawionymi“.

Dodatkowym dowodem, że laboratorium chemiczne nie było traktowane przez Sawiczewskiego drugoplanowo, jest pismo z 1853 r. (a więc w dwa lata po przekazaniu gabinetu chemicznego prof. Czyrniańskiemu), w którym zwraca się on z prośbą o przekazanie

¹⁹ Archiwum UJ. Fasc. 56a, pismo z dn. 3.I. 1815 r. prof. Markowskiego do Rektora Szkoły Głównej Krakowskiej.

²⁰ Archiwum UJ. Fasc. 56b, Akta Senatu, Wydział Filozoficzny, Chemia Dotacje 1804—1939.

²¹ Archiwum UJ. Fasc. 56a. Nr 1264 D. R., pismo z dn. 5 listopada 1851 r.

z laboratorium chemicznego do laboratorium farmaceutycznego „szeregu modeli i przyrządów do wykładów technologii farmaceutycznej niezbędnie potrzebnych“²².

Dorobek naukowy Floriana Sawiczewskiego na podstawie jego własnego życiorysu oraz *Bibliografii Estreichera*²³ przedstawia się następująco:

1. *Dissertatio inauguralis medico-chirurgica de struma, quam adjectis thesibus in Universitate Jagiellonica pro acquirenda doctoratus medicinae et chirurgiae laurea... pharmacie magister publicae disquisitioni submittit. Cracoviae typis Universitatis 1824, s. 48. tabl. 1.*²⁴

2. *Rozprawa o skutkach i działaniu octanu morfiny w ekonomii zwierzęcej. Rocznik Tow. Naukowego z Uniwersytetem Krakowskim połączonego, T. XI, s. 388 (1826), T. XII, s. 306—324, (1827)*²⁵.

3. *Apparat parowy farmaceutyczny, służący do robienia nalań (infusa), odwarów, (decocta), zagęszczania soków roślinnych, odkrapiania wód i wyskoków wonnych, połączony z suszarnią parową i łaźnią piaskową, urządzony w pracowni chemicznej Fl. Sawiczewskiego w Krakowie.*

a) *Pamiętnik umiejętności czystych i stosowanych T. III, zes. 3, 1829, odbitka 1830, s. 8, 1 tablica*²⁶.

b) *Buchners Repetitorium für Pharmacie, 1829.*

c) *Das Laboratorium, Heft 19 i 20, 1830 (Weimar).*

d) *Pamiętnik Farm. Krakowski I, s. 55, rok 1834 (z ryciną).*

4. *Rozprawa o użytku rośliny Chenopodium... zwaney (praca wymieniona w życiorysie, nie odnotowana u Estreichera, oryginału jej nie udało mi się odnaleźć).*

5. *Opisanie najważniejszych roślin lekarskich pod względem ich podobieństwa i różnic, z rycinami. Kraków D. E. Friedlein. 1850, s. 28, tablic 13*²⁷.

6. *Wiadomości o łożydze w ogólności, a w szczególności o łożydze krakowskiej. Rocznik Wydz. Lek. Krak. — odbitka Kraków — 8, s. 18 i 2 tabl.*²⁸.

²² Archiwum UJ. Fasc. 56a, Nr 352 D. K. pismo z dn. 11 kwietnia 1853 r.

²³ Estreicher, *Bibliografia Polska XIX Stulecia*, Kraków 1878, T. IV, s. 186.

²⁴ PAN, Kraków.

²⁵ PAN, Warszawa.

²⁶ PAN, Kraków, Sygn. 4160/148.

²⁷ PAN, Kraków, Sygn. 24395/446.

²⁸ PAN, Kraków, Sygn. 33517/380.

7. *Wiadomości o początku, własnościach i użytku istoty roślinnej zwanej Gutta Percha*, s. 21, 1 tabl., (odbitka)²⁹.

8. *Wiadomości o wodzie słonej krakowskiej*. Roczn. Wydz. Lek. Krak. T. VIII, s. 8³⁰.

9. *Pamiętnik Farmaceutyczny Krakowski*, 3 tomy 1834—36³¹.

Powyższy wykaz wyraźnie obrazuje rozwój zainteresowań naukowych Sawiczewskiego. Pierwsza jego praca dyplomowa „*de struma*“ ma charakter czysto lekarski. *Rozprawa o skutkach i działaniu octanu morfiny*, będąca pracą referowaną, omawiająca aktualne badania uczonych francuskich, ujawnia rosnące zainteresowania w kierunku chemicznym. Autor przedstawia w niej oprócz badań farmakologicznych i toksykologicznych także badanie płynów ustrojowych i metody wykrywania w nich morfiny.

Jako profesor farmacji dużo uwagi poświęcił aparaturze chemiczno-farmaceutycznej. Dowodem troski o stałe podnoszenie poziomu technicznego wyposażenia laboratoriów aptecznych jest praca o *Aparacie parowym farmaceutycznym* mającym wielostronne zastosowania. Urządzenie to przez kilka lat uzupełniał i modyfikował kilkakrotnie publikując o nim wiadomości w prasie krajowej i zagranicznej. Aparat Sawiczewskiego jest przykładem doskonałego rozwiązania konstrukcyjnego, szczęśliwie łączącego celowość urządzenia z jego ekonomicznością.

Sawiczewski rozszerzył wykłady farmacji wprowadzając wykłady i zajęcia praktyczne z nauki o lekach surowych trzech królestw przyrody, czyli w dzisiejszym ujęciu botanikę farmaceutyczną oraz farmakognozę. Z jego botanicznymi zainteresowaniami wiążą się dwie dalsze prace. *Opisanie najważniejszych roślin lekarskich* zawiera dane botaniczne, morfologiczne oraz anatomiczne 115 gatunków najczęściej stosowanych w lecznictwie roślin. Praca ilustrowana jest 13 tablicami starannie wykonanych miedziorytów roślin opisanych w tekście. Opracowując tę publikację Sawiczewski chciał przyjść z pomocą studentom, którzy „z wiadomości w pismach tego rodzaju zamieszczonych, a zwykle kosztownych i zbyt obszernych, nie zawsze korzystać mogą“. W pracy swej cytuje botaników polskich jak: X. Jundziłła, Kluka, Marcina z Urzędowa, Marcina Sienika, Syreniusza, Szymona z Łowicza oraz Wodzickiego.

²⁹ Bibl. Jagiell. Sygn. 48754 II.

³⁰ PAN, Kraków, Sygn. 6153/158.

³¹ Muzeum Historyczne Farmacji w Polsce.

Praca o „*locydzę*“ dotyczy oryginalnych badań Sawiczewskiego o nowych gatunkach sałaty (*Lactuca Cracoviensis*) zwanej łączygą krakowską, której dwie odmiany dokładnie opisuje: wczesną (*L. Crac. praecox*) i późną (*L. Crac. serotina*). Opis uzupełniony jest 2 tablicami z barwionymi miedziorytami.

Praca o gutaperce zawiera opis botaniczny drzewa, z którego się ją otrzymuje, rozmieszczenie geograficzne, sposób otrzymywania i przeróbki mechanicznej. Co do samej gutaperki, opisuje dokładnie jej własności fizyczne oraz rozbiór chemiczny według Soubeirana, łącznie z wynikami ilościowego spalania. Przechodząc do opisu zastosowania „tyle użytecznej i pod każdym względem dla przemysłu nader ważnej istoty“ podaje sposoby wyrobu różnych przedmiotów, m. in. przez ogrzewanie gutaperki z kauczukiem i siarką.

Omawia jej zalety zarówno w technice, przemyśle, rzemiośle, gospodarstwie domowym, jak i medycynie. Praca ta świadczy zarówno o szerokim wachlarzu jego wiadomości naukowych, jak i dowodzi przekonania autora o konieczności praktycznego ich stosowania.

Wiadomość o wodzie słonej krakowskiej dotyczy opisu analizy wody ze studzienki na rynku krakowskim wykonanej przez Sawiczewskiego. W drewnianym domku koło Sukiennic istniała studzienka, której wodzie przypisywano własności lecznicze.

Pierwsze próby zbadania jej sięgają roku 1806. Badania Sawiczewskiego spowodowane były pracami porządkowymi na rynku krakowskim, połączonymi ze zburzeniem „szpetnych i zawałaniem się grozących kramików“. Od wyniku badań chemicznych oraz opinii lekarzy zależał los studzienki.

Praca Sawiczewskiego dowodzi dużej biegłości analitycznej i w niczym nie ustępuje analogicznym pracom z zakresu analizy wód mineralnych współczesnych mu badaczy polskich, jak Celiński, Torosiewicz czy Aleksandrowicz.

W *Pamiętniku Farmaceutycznym Krakowskim* (T. I, s. 30) znajdujemy wzmiankę o dalszych jeszcze analizach wód mineralnych Sawiczewskiego, m. in. szczawnickich.

Również pod kierunkiem Sawiczewskiego wykonywane są prace magisterskie farmaceutów, mające charakter chemiczny. I tak Adolf Aleksandrowicz uzyskuje w roku 1833 dyplom magistra farmacji za pracę na temat: *Rozprawa chemiczno-farmaceutyczna o kreosocie i sinkach lekarskich*.

Osobnego omówienia wymaga redagowany przez Sawiczewskiego *Pamiętnik Farmaceutyczny Krakowski*. Trzy tomy pamiętnika uka-

zały się w latach 1834—36. Pismo to wzorowane było na wydawnictwie Buchnera *Repetitorium für Pharmacie*³². Nie bez wpływu na kształtowanie się treści *Pamiętnika* były zapewne wydawane współcześnie: *Pharmaceutisches Centralblatt* (1830—1849) oraz *Annalen der Pharmazie* (1832—1839). Znamienną jest późniejsza ewolucja tytułów obydwu czasopism. *Pharmaceutisches Centralblatt* przekształca się w roku 1850 w *Chemisch-Pharmazeutisches Centralblatt*, by wreszcie w roku 1856 ukazać się pod tytułem *Chemisches Centralblatt*. Podobnie wydawane przez R. Brandesa, Ph. L. Geigera i J. Liebiga *Annalen der Pharmacie* zmieniły tytuł poprzez *Annalen der Chemie und Pharmazie* (1840—1873) na *Justus Liebig Annalen der Chemie*.

Ówczesnie w Polsce nie było samodzielnego pisma chemicznego; prace chemiczne, zresztą niezbyt liczne, rozrzucone są w wielu periodykach, głównie rocznikach różnych towarzystw naukowych.

Pamiętnik Sawiczewskiego do pewnego stopnia uznać można za jedno z pierwszych polskich pism chemicznych. Tak więc w tomie I 40% artykułów czy notatek tematycznie ma charakter zdecydowanie chemiczny, w tomie II — nawet 50%, podczas gdy artykuły o tematyce czysto farmaceutycznej stanowią tylko 32% oraz 28%.

Trzy tomy pamiętnika objętościowo nie są zbyt obszerne. Tom I ma 384 s., II 376 s., III 358 s., formatu 12 × 19 cm. Na ich treść składają się zarówno prace oryginalne, jak i tłumaczenia, streszczenia i krótkie notatki prac publikowanych w czasopismach obcych, głównie francuskich, niemieckich i włoskich.

Z prac oryginalnych polskich wymienić należy prace Teodora Torosiewicza: *Rozbiór chemiczny i skutki lekarskie korzenia melonu (Cucumis Melo)* (T. I, s. 33), *O źródle siarczystym w Szkle (Szkło) i wodzie mineralnej w Sokolnikach w bliskości Lwowa położonych* (T. I, s. 150), *O przechowywaniu lekarstw w naczyniach szklanych zabarwionych* (T. III, s. 33) (pierwsza polska praca eksperymentalna o rozkładzie substancji leczniczych pod wpływem światła), *Rozbiór fizyko-chemiczny wody lekarskiej truskawieckiej* (T. III, s. 107), L. Zeuschera: *O wodach kwaśnych czyli szczawach w Karpatach* (T. III, s. 265), *Krótką wiadomość o zakładach hutniczych w okręgu W. M. Krakowa znajdujących się* (T. I, s. 157) oraz Karola Mohra (aptekarza w mieście Kazimierzu przy Krakowie) — Ko-

³² M. Stępowski, *Rzut oka na dzieje farmacji w Polsce w XIX stuleciu*, Warszawa 1903 r.

rzystne zmiany sprawdzone w budowie aparatu Weitzela do urządzania nadwęglanów alkalicznych stałych (T. I, s. 188).

Przytoczone tytuły najlepiej charakteryzują tematykę poruszaną na kartach *Pamiętnika*.

W części referatowej streszczone są prace Wöhlera, Liebiga, Tromsdorffa, Pelletiera, Robiqueta, Mohra i in. Najwięcej uwagi poświęca Sawiczewski oczywiście nowo odkrywanym alkaloidom oraz analizom chemicznym szeregu surowców roślinnych stosowanych w lecznictwie. Wszystkie prace referowane są na bieżąco, tak że czytelnicy *Pamiętnika* mieli możliwość bardzo szybkiego zapoznania się z postępem nauki europejskiej. Zasięg referowanych czasopism dowodzi niezwykle dużego czytania redaktora *Pamiętnika*, zaś dobór tematyczny dodatnio świadczy o jego zainteresowaniach i umiejętnościach selekcjonowania materiału. Również język, a zwłaszcza staranność w zachowaniu ujednoczonej terminologii wskazuje na pedantyczność Sawiczewskiego. Niestety pożyteczne to wydawnictwo przestało wychodzić z powodu zbyt małej ilości prenumeratorów. O poważaniu i uznaniu, jakim cieszył się Sawiczewski, świadczą może fakt, że u schyłku życia obdarzony zostaje przez swoich kolegów Ignacego Łukasiewicza i Adolfa Aleksandrowicza adresem w krótkich słowach charakteryzującym jego sylwetkę³³. W adresie tym datowanym 29 grudnia 1875 r. czytamy m. in.:

„Mozolna wytrwała praca kilkudziesięcioletnia przynosząca Tobie Zaczny Mężu chlubę a krajowi usługę, jaką na polu nauki oddałeś, przejmuję nas uczuciem uwiłbienia, które w dniu tak wielkiego Święta, bo w dniu Jubileuszu Twojego w zawodzie aptekarskim, mamy sobie za obowiązek objawić. Obowiązek ten tym jest przyjemniejszy, że składający go koledzy są to niegdyś Twój uczeń, którzy jak dawniej tak i dziś niezachwianą miłość i szacunek dla swojego Profesora zachowując pragną uwiecznić pamięć Męża, który nie tylko jako aptekarz i ich przewodnik przez przeciąg lat 50-ciu jako Profesor Uniwersytetu, chemik znany zaszczytnie, Medycyny i Chirurgii doktor, wydawca i nakładca pism naukowych, nie tylko jako powaga naukowa bo Dziekan i Rektor przastarego naszego Uniwersytetu Jagiellonów, ale Obywatel cnotliwy i kochający swój kraj, znany i niezapomniany w każdym zakątku ziemi polskiej i gdzie tylko język nasz i nauka są w poważaniu pozostał“.

³³ Muzeum Historyczne Farmacji w Polsce, Kraków.

ФЛОРИАН САВИЧЕВСКИЙ КАК ХИМИК

Флориан Савичевский (1797—1876), получивший медицинское, фармацевтическое и химическое образование, в 1825—1857 гг. был профессором фармации, а в 1830—1851 гг. — профессором химии Ягеллонского университета в Кракове. В течение 1837—1838 гг. он состоял деканом медицинского факультета, а в 1851—1852 гг. — ректором университета. Будучи профессором химии он значительно расширил существовавший в университет химический кабинет и оборудовал его новейшими для того времени приборами и аппаратурой. Флориан Савичевски написал ряд научных трудов. Он был также основателем и редактором журнала „Pamiętnik Farmaceutyczny Krakowski”, три тома которого вышли на протяжении 1834—1836 гг. Это был один из первых польских химических журналов, в котором публиковались как оригинальные научные работы, так и многочисленные резюме статей, печатавшихся в зарубежных журналах. Он издавался по образцу немецкого журнала „Pharmazeutisches Centralblatt”, преобразованного в дальнейшем в „Chemisches Centralblatt”.

В статье освещается научная, педагогическая и издательская деятельность Флориана Савичевского.

FLORIAN SAWICZEWSKI AS A PHARMACEUTIST

Florian Sawiczewski (1797—1876) who got his education in medicine, pharmacy and chemistry was in the years 1825—1857 professor of pharmacy and in the years 1830—1851 professor of chemistry at the Jagiellon University in Cracow. In 1837—38 he was dean of the Medical Department and in 1851—52 rector of the university. As professor of chemistry he enlarged the chemical study at the university and equipped it with the most modern apparatuses and instruments at that time. F. Sawiczewski was author of many scientific papers and was promotor and editor of the Cracow Pharmaceutical Diary, whose three volumes appeared in the years 1834—36. This was one of the first Polish chemical periodicals where original works as well as numerous summaries of foreign papers were published on the model of the contemporary Pharmazeutisches Centralblatt which was later transformed into Chemisches Centralblatt. The said paper deals with the scientific, didactic and editorial activity of F. Sawiczewski.